

Egy rekreációs nyár

Vége van a nyárnak, hűvös szelek járnak, szortírozom az élményeimet. Pontosan, szortírozom. Jószerivel csak olyasmikre bukkanok, melyek a magam feltöltődésével kapcsolatosak, tehát önmagam rekreációjával kapcsolatosak, például gyümölcsöt szedek, virágot ültetetek, úszom a tengerben és a Tiszában, turisztáskodom, dédunokákkal játszom, kerékpározom, vagy mopeden ülök, fecserészek, írok a kedvemre, nyírom a füvet, cefrézek, segíték befőzni, jókat eszem és iszom, szópárbajt vívok KV-val, feleségemmel, kedvem szerinti olvasmányokat olvasok.

És nincs élményem, hogy előadást tartok, tanfolyamot vezetek, ahol hallgatók vesznek körül, pedagógusok, akikkel lelkesülten osztom meg megváltó felismeréseimet, ők néznek rám odaadóan és rajongva, hogy lám, a mester most is tudott valami olyasmit nyújtani, ami gazdagít, ami muníció a tanévre, ilyesmi nincs. Akár siránkozhatnék is, hogy jaj, kikoptam, megkoptam, nem hívnak, nem kellemek, de az igazság, magam sem hajtottam rá, történjék már valami.

Valamikor hittérítő módjára tanítottam, olyankor meg voltam győződve, hogy az én igém az igazi, attól lesz más, jobb, eredményesebb a nevelés. Na már mostan, közben elvesztettem a bizodalmaimat, nem olyan hibátlan az én igehirdetésem. A reformpedagógiával demokráciára kívántam nevelni. Aztán rá kellett jönnöm, hogy a demokrácia a diktatúrából alig kiszabadult emberek között alig gyakorolható, s a módszer, az eszköz, mellyel a célt elérhetőnek gondoltam, igencsak személyiségfüggő. Drámapedagógiával azok képesek eredményesen munkálkodni, akik lélekben maguk is demokraták.

Tartok tőle, hogy hallgatóimat nem is a közlendőm, hanem – ne látszódjék nagyképűségnek – a személyem, ahogy átadom az ismeretet, ez kötötte le.

Szóval ez egy ilyen rekreációs nyár volt. Senkit nem akartam semmiről meggyőzni. És senkit megváltani. Jól éreztem magam.

Puzzle

– francia–finn–magyar színjátszó projekt az OKIBU Társulat rendezőjével –

Vatai Éva rendhagyó munkanaplója

2007. október

Ma járt nálam egy francia rendező – Ludovic Kerfendal. Bemutatkozott, beszélt a munkájáról: az angers-i OKIBU Társulat vezetője, alkalmanként olyan projekteket valósít meg francia vagy finn fiatalokkal (angolul vagy franciául), amelyek végállomása a közösen írt színdarab bemutatása. Figyelmesen végighallgatta az intézmény (Leówey Gimnázium, azon belül a magyar-francia két tanítási nyelvű tagozat) és a munkám (dráma, színjátszás francia nyelven) bemutatását, majd gondolkodási időt kért. S szaladt, hogy elérje az utolsó pesti vonatot.

2007. május

Megérkezett Ludovic ajánlata: a helsinki Kallio Iukio és az angers-i David d'Angers Gimnáziummal fogunk együtt dolgozni. Három próbaidőszakot jelöltünk ki: Angers (november), Helsinki (január) és Pécs (március). A darabnak a XIX. Pécsi Színjátszó Fesztiválra, vagyis március végére kell elkészülnie. (*Jó, de milyen darabnak???*)

2007. június

Megérkezett a cím- és témaajánlat: PUZZLE – a három ország egy-egy történelmi periódusának ábrázolásával olyan közös sorsokat mutatnánk be, amelyeket derékba tört a történelem.

A magyar időszakot mi választhatjuk meg. Intézményünkben tíz fiatal és egy tanárt vonunk be a projektbe. A fiataloknak nem kell feltétlenül játszaniuk a darabban – bármiféle színházi munkával hozzájárulhatnak az alkotáshoz (díszlet, jelmez, videó, dramaturgiai munka stb.).

2007. augusztus

Hosszas gondolkodás után megtörtént a fiatalok kiválasztása és a részvételre való felkérése. A kiválasztás szempontjai összetettek voltak. Tagozatunk vezérelve („*Majdnem mindenkiben ott van a tehetség, csak lehetőséget kell adni kibontakoztatására!*”) szerint gondolkozva úgy döntöttem: képezzék a csoport gerincét a magukat eddig még megmutatni nem tudó fiatalok, akiknek nem volt még lehetőségük arra, hogy

nemzetközi projektekben tevékenykedjenek. A csoport felének eddig még nem volt köze sem a magyar, sem a francia nyelvű színjátszáshoz. A kijelölt tíz fiatalból kilenc tudja elvállalni a projektben való részvételt (egynek OKTV-időponttal esne egybe az egyik utazási dátum).

2007. szeptember

Első gyűlés a fiatalokkal és szüleikkel. Előzőleg kiszámoltam a projekt összköltségét: 1,5 millió forint(!). Persze, hogy mindent megpróbálok: minden lehetséges helyre pályázok, átcsoportosítok és „ügyeskedek”, de ez akkor is óriási összeg! És az idő is szalad. A szülők támogatásukról és segítségükről biztosítanak. Villámgyorsan lefoglalom tizenegy párizsi repülőjegyet: hihetetlenül olcsón. Ez kezdetnek jó jel!

2007. október

Végre felpörögnek az események. Megkapjuk az első konkrét feladatot: válasszuk ki a történelmi kort, amelynek kereteiben dolgozni szeretnénk, s írjunk le néhány konkrét életutat, amely derékba tört az akkori történelmi-politikai helyzet miatt! Elkezdődik a nagyszülők, idősebb rokonok lázas kérdegetése a fiatalok által választott Rákosi-korszakról. Egy hét alatt megírtuk történeteinket, s elküldtük a partnereknek.

Az 50-es évek elején nagypapám és családja egy Szegedhez nagyon közeli faluban élt. Dédnagymamám egy régi, gyermekkori barátnője, Irma néni a városban lakott férjével, és három – nagypapámnál fiatalabb – gyermekével. Középosztálybeli család voltak, szerényen éltek, csendben, tisztességben nevelték a gyerekeket.

Egy éjjel bekopogtak hozzájuk, majd rövid szóváltás utána Irma néni férjét őrizetbe vették. Feltehetőleg a munkahelyén súgta be valaki „be nem vallott pénz rejtegetéséért”. Kihallgatták, majd a tárgyalását (amire a feleségét nem engedték be) a börtönben várta meg, ahová azután vissza is került.

Nagyjából egy év múlva tért vissza a családjához. Ez idő alatt Irma néni egyedül tartotta fenn a családot, rengeteg munka, erőfeszítés, és értékeik elzálogosítása árán.

Férje egy este betegen, soványan, megfélemlítve jött haza. Sosem beszélt arról, mi is történt vele igazából, amíg távol volt. A család boldogsága, egysége – bár már sosem lett a régi – úgy-ahogy helyreállt, azonban csak hosszú évek alatt sikerült anyagi gondjaik egy részétől megszabadulniuk.

Ilyen és ehhez hasonló történetek születtek.

A franciák elolvasták történeteinket, beszélgettek róluk. Rendszeres levelezés kezdődött a francia és magyar fiatalok között. Többen elkezdtek Magyarországra figyelni: neveket kértek és franciára lefordított művek címét. (Egyikük elolvasta Szabó Magda Katalin utcáját, mely éppen akkor kapott rangos irodalmi díjat Franciaországban!)

A saját témájukról azonban még mindig nem beszélnek.

És mi van a finnekkel? Nincsenek róluk híreink.

2007. november (Angers)

Két napsütéses őszi napot töltünk Párizsban, ahol többször hosszasan beszélgetünk Ludovic-kal: láthatóan közelebről is meg akarja ismerni a magyar fiatalokat.

November másodikán érkezünk Angers-ba. Akkor derül fény az első nehézségekre: a finnek nem beszélnek franciául, a franciák nagy része pedig nem tud angolul. De vigasztaló, hogy a mi gyerekeink mindegyike ki tudja fejezni magát angolul is. És szerencsére Ludovic nem csak angolul és franciául tud, hanem finnül is.

A lebonyolítás második nagy problémája is megmutatkozott: míg a finn és a magyar csoport 10-12 fős volt, addig a franciák 27-en dolgoztak a projektben. Ennek az aránytalanságnak az a magyarázata, hogy Franciaországban év közben csakis egész osztályokat érintő projektekre lehet támogatást kapni. A továbbiakban állandó problémát jelent majd a résztvevők – és leginkább a francia szervezőtanár – számára, hogy a franciák nagy részéből hiányzik a szakmai elkötelezettség.

Kezdetben – néhány ismerkedési játék után – minden csapat ismerteti, hogy mit dolgoztak ki eddig otthon. A választott időszakok:

- franciák – deportálások a II. világháború alatt
- finnek – a téli háború Finnország és Szovjetunió között, az eseményhez kapcsolódó kitelepítések
- magyarok – a Rákosi-korszak alatti félelem, igazságtalanságok, kitelepítések

A történelmi tájékozódásban sokat segít egy korabeli film – *Alain Resnais: Nuit et brouillard*¹ – megtekintése.

¹ A magyarul többnyire Sötétség és köd, ritkábban Éjszaka és köd címen emlegetett rövidfilm a cannes-i filmfesztiválok történetének egyik legnagyobb botránya volt: a nyugatnémet nagykövet kérésére (1956-ban) a francia külügyminisztérium kivetette a

Nehéz, nagyon nehéz a franciákkal próbálni. Szétszórtak, fegyelmezetlenek, motiválatlanok. És nehéz a 12 finn lánnyal is közös hangot találni: zárkóztak, barátságatlanok, nem értjük a gesztusaikat. Olyan mosolytalanok, s mindent túl komolyan vesznek! És akkor még jön ez az ámokfutó-ügy (*egy finn gimnazista Helsinki egyik külvárosában lelövi néhány társát és igazgatónőjét*): az is megviseli őket.

A magyarok figyelmesen dolgoznak: kezdetben nem mindenki szeretett volna színpadra lépni, de féldőben látom, hogy mindenki szerepet vállal. Kiválasztunk három szituációt (május elsejei felvonulás, egy család felbomlása, a falusi rekvirálás) s olyan elemeket keresünk történeteinkhez, amelyekkel frappánsan fejezhető ki a korszak feszültsége a mindennapos személyes rettegésen keresztül. Itt egy kicsit komolyra fordul a dolog: dolgozunk, alkotunk...

De a franciák túlerőben vannak.

Ludovic néha megáll és fegyelmez. Egyre jobban becsülöm: fáradhatatlan nyugalommal és hihetetlen rutinnal mozgatja az 50 fős, három különböző nemzetiségű csoportot.

Mi, tanárok esténként leülünk, s megbeszéljük a történeteket. Ludovic-ot szakmai megjegyzésekkel bombázom, sokat kötözködöm vele. Talán én vagyok az egyetlen, aki elégedetlen az eddig történetekkel. Nagyobb tempóban, keményebben dolgoznék.

Szinte meglepő, hogy egy hét múlva világossá válik az előadás szerkezete, s a belső jelenetek felépítése.

A repülőgépen hazafelé lelkesebb vagyok: kezdek hinni a darabban. A közös munka felől még mindig vannak kételyeim, amiket persze nem osztok meg a gyerekekkel. Látják, érzik ők is a helyzetet: inkább bátorításra lenne szükségük.

2007. december

Készülünk a második próbafolyamatra, Helsinkibe. A Franciaországban rögzített jelenetekhez szövegeket írunk. Ódzkodnak a szövegtől: mozgásszínházi formákba mennek át.

A család nyugalmas vacsorázásába belehasít a csengő, elviszik az apát. Pedig én jó vagyok – villog a gyerekek agyában a megfelelést jelképező példatár: az úttörők 12 pontja. (*Istenem, de nehéz ezt átültetni franciára, hisz már ők is csak humorral tudják értelmezni e hajdan véresen komolyan vett butaságokat!*)

A jelenetek mélyítésére nincs sok lehetőségünk: túlságosan függünk a többektől. Félek, ha próbálni kezdenénk, makacsul egy másik irányba terelgetném a fiatalokat, s ezt a csapatmunka szempontjából nem lenne etikus!

Közben Ludovic kemény csatákat vív a franciákkal Angers-ban – két hétvégén. De legalább velük van lehetősége dolgozni, mi meg csak próbálunk.

2008. január (Helsinki)

Meleg ruhákkal felszerelve elindulunk a harmadik próbafolyamat helyszínére. Meglep bennünket a rettentő sötét: még reggel 9-kor is téli hajnal van.

A kedvünk rossz, iszonyú ez a csontig hatoló szél. Az emberek morcosak, furcsák: gesztusaik nehezen értelmezhetők. A gimnázium szép, tágas: Helsinki belvárosában van. Mintegy 120 diák és 20 tanár dolgozik benne: az óráikat kreditrendszerben veszik fel, bonyolultnak tűnik, de szerintük a rendszer könnyen megszokható. Egy osztályban 10-12 diák dolgozik együtt, s gyakran még este 6-kor is a gimnáziumban vannak. Nem csoda, hogy a világ egyik leghatékonyabb oktatási rendszere. Az ottani tanárok többször is megjegyzik: túl közvetlen a kapcsolatom diákjaimmal, ez náluk szokatlan.

A Frazer csokigyárban átéljük a csodát, amelyről minden gyerek álmodozik: annyi csokit ehetünk, amennyit csak bírunk.

A finn lányok néha már mosolyognak: határozottan érezhető, hogy kezdenek repedezni a köztünk álló falak. De az omlás robaját csak az utolsó nap utolsó órájában fogom meghallani: a gimnázium udvarán vívott hatalmas hógolyócsata során: nevetve konstatálják bolondos hóimádatunkat! Aznap csuromvizesen, de felszabadultan érünk a repülőtérré.

A helsinki tartózkodásunk során naponta 6 órán át próbálunk, sok totyorgással és habozással. Ismét felbukkannak tudatom legmélyére visszatuszkolt kételyeim: hol a helyünk ebben a projektben? A magyar fiatalok segítőkészek, de motiválatlanok: kevés az alkotási lehetőség. Figyelünk, dödögünk, kritizálunk. Az egyik nap fél napos „kimenőt” kérek: egy óra alatt körbevilamosozzuk a csodaszép Helsinkit, hogy érez-

versenyprogramból, hogy ne akadályozza a német-francia megbékélést. Resnais filmje egyike – sokak szerint legjobbika – volt a deportálásokat és a náci haláltáborokat bemutató dokumentumfilmeknek.

Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/1956-os_cannes-i_filmfesztival. (A szerk.)

zük kicsit a várost, aztán szétküldöm a fiatalokat esti találkát adva nekik – finn módra – a Stockmann² előtt. A szabadság jót tesz nekik.

És most nincs mese, itt tartózkodásunk utolsó estéjén be kell mutatnunk a darab egy részét hazai közönség előtt: a finnek még finnül, a franciák és magyarok pedig franciául.

A közönség soraiban ülök, s csodák csodájára két-három igen tisztességes színházi pillanatot élek át.

2008. március (Pécs)

Ludovic a fesztivál előtt két nappal jön Pécsre: próbálni akar a magyarokkal.

A finnekkel már túl van a nehezen: francia szöveggel játsszák a jeleneteiket, hála két hétvégi próbának.

A magyarokkal bezárkózik egy terembe: dolgoznak. Én kivonom magam a munkából: érkeznek a fesztivál külföldi csoportjai.

A franciák és a finnek megérkezését követően, kétszer másfél órányi közös próba után, mindenki laza: lesz, ami lesz. Ennyi telt tőlünk.

Péntek este tele a terem: a fesztivál résztvevői, osztálytársak, szülők... Az állandóan nyüzsgő, egymásra alig-alig figyelő ötven fiatalból egy órára együttműködő, koncentráló, fegyelmezett csapat lett, amely méltóságteljes, érdekes, itt-ott erős és izgalmas előadást hoz létre.

Az előadást követő kerekasztal-beszélgetésen mind megkönnyebbült, boldog, s még a tanáraiknak, rendezőjüknek szóló köszönő szavakat sem felejtik: láthatóan nagyon örülnek, hogy együtt dolgozhattunk.

Honnan szereztünk pénzt?

Nem könnyű a magyar partner helyzete, ha hasonló projektbe kíván belefogni.

Míg a franciák és finnek mögött komoly, kiépített struktúra van (város, megye, régió, a Deportáltak Szövetsége, oktatási intézmények). Ezen szervezetek vagy szintek Magyarországon megtalálhatatlanok vagy megszólíthatatlanok. A hasonló jellegű projektek támogatásából teljesen visszahúzódott a város (*itt a nyakunkon 2010!*). Ha uniós támogatásra pályáznék, rengeteg időt és energiát emésztene fel, s csak utófinanszírozásban részesülhetnénk, s Magyarországon jelenleg társfinanszírozó intézményeket is nehéz találni.

A projekt megvalósításához csak francia érdekltségű intézmények és alapítványok nyújtottak segítséget: a budapesti Francia Intézet, a Magyar-Francia Ifjúsági Alapítvány és a pécsi Francia Nyelvű Diákszínházért Alapítvány. De a projekt teljes költségeinek így is csak 20%-át tudtam előteremteni. Kölcsönöket szereztem, hogy a diákok részletekben fizethessék a részvételi díjat. (*Köszönet az Üres Tér Társulatnak és a Francia Nyelvű Diákszínházért Alapítványnak!*)

A projekt szakmai – művészeti és pedagógiai – haszna

Nem volt zökkenőmentes a finnekkel és a franciákkal való együttműködés: a különböző kulturális és emberi beállítottság gyakran akadályt gördített a közös munka elé.

A három találkozás alatt sokat tanultunk:

- toleranciát (a másik nép munkamódszerének, munkafegyelmének kritikus szemlélettel történő elfogadása)
- empátiát (odafigyelés egymás történeteire, érzéseire)

A darab minőségéről lehetne vitatkozni. (Fontosnak tartottam volna megtanítani, hogy a színre lépés komoly dolog, civilben nem megy, s hogy amit ott elmondasz, az nem lehet hazugság. Hogy ne lóbáld a kezéd, és hogy hangosan beszélj! Nekem kicsit sok a darabban a felesleges jövés-menés is.) Teljesítményünket kritikával fogadom: maradtak bennem kérdőjelek. De izgalmas volt, mert hatalmas kihívások előtt álltunk, nagy erőket kellett mozgósítanunk. Ahogy a kerekasztal-beszélgetésen egy külső szemlélő mondta: tessék jól figyelni, mert itt és most egy örült ötlet valósult meg!

A projektben három osztályból tíz fiatal vett részt: Aszalós Bence, Falusy Zsófi, Frank Máté, Nagy Péter, Németh Lili, Reibli Zsófia, Somogyi Nóra, Szaffenauer Judit, Szamosi Daniela, Tamási Zita.

² Áruház – egy azonos néven futó nagy áruházlánc része.